

«وقایع اسرائیلیه»، کارنامه ادبی یک منتقد چپ‌گرای اسرائیلی را بررسی می‌کند

کالبدشکافی عاموس عوز



محمدعلی یزدانبار

عاموس عوز که بود؟

عاموس عوز نویسنده برجسته عبری و از چهره‌های شاخص ادبیات معاصر رژیم اسرائیل بود که در سال هزار و نهصد و سی و نه در اورشلیم به دنیا آمد و در سال دو هزار و هجده درگذشت. او از خانواده‌ای یهودی و مهاجر برخاست و تجربه‌های شخصی‌اش از جنگ، مهاجرت و زندگی در کبوتص بر بسیاری از آثارش سایه افکند. عوز از نوجوانی به نوشتن پرداخت و نخستین کتابش در دهه شصت میلادی منتشر شد و به سرعت توجه منتقدان و خوانندگان را جلب کرد. او در طول بیش از پنجاه سال فعالیت ادبی، رمان‌ها، داستان‌های کوتاه و جستارهای بسیاری منتشر کرد که اغلب با موضوعاتی چون هویت فردی و جمعی، تنش‌های اجتماعی و سیاسی رژیم اسرائیل و نیز روابط انسانی درگیر بودند. زبان روایت او ساده، روان و سرشار از تصویرهای شاعرانه است و همین ویژگی او را به یکی از محبوب‌ترین نویسندگان عبری تبدیل کرد. آثارش بارها به زبان‌های گوناگون ترجمه شد و جایگاه جهانی او تثبیت کرد، به گونه‌ای که نامش بارها در میان نامزدهای جایزه نوبل ادبیات دیده شد. کتاب خاطراتش با عنوان «داستانی از عشق و تاریکی» که به زندگی شخصی و تاریخ معاصر اشغالگری رژیم اسرائیل می‌پردازد، از برجسته‌ترین آثار اوست و شهرتی فراتر از مرزها برایش به ارمغان آورد. عوز افزون بر فعالیت ادبی، در عرصه اجتماعی و سیاسی نیز حضوری پررنگ داشت و به عنوان روشنفکری صلح‌طلب، همواره بر ضرورت گفت‌وگو میان رژیم اسرائیل و فلسطینی‌ها و دستیابی به راه‌حلی دو دولتی تأکید می‌کرد. میراث او ترکیبی از نثر جالب توجه، دیدگاه انسانی و صدای انتقادی است که همچنان الهام‌بخش خوانندگان در سراسر جهان باقی مانده است.

سبک نوشتاری عوز چگونه بود؟

عاموس عوز را بسیاری منتقدان به عنوان یکی از مهم‌ترین نویسندگان عبری‌زبان قرن بیستم می‌شناسند و سبک نوشتاری او را می‌توان در مرز میان روایت رئالیستی و نثری شاعرانه توصیف کرد. او در نوشته‌هایش همواره میان جزئیات دقیق زندگی روزمره و نگاه فلسفی به هستی حرکت می‌کرد و توانایی شگرفی در به تصویر کشیدن درونیات شخصیت‌ها داشت. نثر او شفاف و در عین حال غنی از استعاره‌ها و لایه‌های معنایی است، به گونه‌ای که خواننده هم درگیر داستان می‌شود و هم به تأملی عمیق‌تر درباره انسان، جامعه و تاریخ واداشته می‌شود. او برخلاف بسیاری از نویسندگان سیاسی‌نگر، هرگز پیام مستقیم و شعاری ارائه نمی‌کرد بلکه در قالب روابط خانوادگی، گسست‌های عاطفی و تنش‌های روانی، تصویری چندلایه از مسائل بزرگ‌تر اجتماعی و سیاسی ارائه می‌داد. عوز اغلب با ظرافتی شاعرانه، تنهایی انسان، جست‌وجوی عشق و معنا و تأثیر خشونت بر روح و روان فرد و جمع را با زتاب می‌داد و به همین دلیل آثارش برای مخاطبان جهانی قابل درک و همذات‌پنداری بود.

مهم‌ترین آثار عوز کدامند؟

از میان آثار برجسته او می‌توان به رمان «داستانی از عشق و تاریکی» اشاره کرد که نوعی خاطرات خودنوشت است و در آن تاریخ خانوادگی و سرگذشت جمعی یهود در سده بیستم درهم تنیده می‌شود.



بخش بزرگی از طبقه فرهنگی و روشنفکری و بسیاری از جوانان او را تحسین می‌کردند و صدای او را نمادی از عقلانیت و اخلاق در فضای پرتنش سیاسی می‌دانستند. از سوی دیگر، گروه‌های راست‌گرا و محافظه‌کار بارها او را به «خیانت» یا «ساده‌لوحی» متهم کردند و نگاه انتقادی‌اش به دولت را برناتافتند

این کتاب به بیش از سی زبان ترجمه شد و مورد تحسین گسترده قرار گرفت. رمان «ناگهان در دل جنگل» با زبان تمثیلی، جهانی فاقد حیوانات را روایت می‌کند که استعاره‌ای از خشونت و ترس جمعی است. «چگونه یک متعصب را درمان کنیم» و «جعبه سیاه» نیز از آثار مهم اویند که در آن‌ها روابط انسانی و بحران‌های اخلاقی محور قرار گرفته‌اند. همچنین او مجموعه داستان‌های کوتاه قابل توجهی هم در کنار رمان‌هایش منتشر کرده است.

عاموس عوز چه جوایز ادبی‌ای را کسب کرده است؟

عاموس عوز در طول زندگی حرفه‌ای خود جوایز ادبی بسیاری دریافت کرد. او در سال هزار و نهصد و نود و هشت برنده جایزه رژیم اسرائیل شد که مهم‌ترین جایزه فرهنگی آن کشور به شمار می‌رود. جایزه ادبی گوته در آلمان، جایزه کافکا در جمهوری چک، جایزه هیبرو در رژیم اسرائیل و جایزه صلح کتابفروشان آلمان نیز به او تعلق گرفت. افزون بر این، او نشان شوالیه لژیون دونور فرانسه را دریافت کرد و چندین بار در فهرست نامزدهای جایزه نوبل ادبیات قرار گرفت. مجموعه این جوایز نشان می‌دهد که آثار عوز نه تنها در ادبیات عبری، بلکه در عرصه جهانی نیز جایگاهی ممتاز یافته و صدای او به عنوان نویسنده‌ای متعهد ماندگار شده است.

نظر منتقدان در مورد آثار عوز چیست؟

منتقدان ادبی عاموس عوز را نویسنده‌ای دانسته‌اند که آثارش ترکیبی کم‌نظیر از روایت‌های صمیمی خانوادگی و بازتابی گسترده از تحولات اجتماعی و سیاسی رژیم اسرائیل است. نثر عوز از دیدگاه منتقدان، ساده و روان اما در عین حال سرشار از استعاره‌های شاعرانه است و همین ویژگی باعث شده نوشته‌های او برای مخاطبان گوناگون در سراسر جهان جذاب و قابل درک باشد. برخی منتقدان تأکید کرده‌اند

که او به جای شعارهای مستقیم، در دل داستان‌هایی ظاهراً شخصی، پرسش‌های بزرگ درباره جنگ، صلح، هویت و عشق را مطرح می‌کند. در تحلیل رمان «داستانی از عشق و تاریکی»، بسیاری آن را شاهکار ادبیات عبری معاصر خوانده‌اند که به الگویی کم‌نظیر در روایت‌نویسی تبدیل شده است. همچنین برخی مقالات تحلیلی به جنبه روانشناختی آثار او پرداخته‌اند و نشان داده‌اند که عوز در شخصیت‌پردازی، عمق روانی ویژه‌ای به قهرمانان خود می‌بخشد و تنهایی و گسست‌های درونی را به نمایش می‌گذارد. منتقدان غربی نیز عوز را نویسنده‌ای جهان‌ب توصیف کرده‌اند. در عین حال، برخی از منتقدان اسرائیلی او را به خاطر نگاه انتقادی‌اش به سیاست و جامعه مورد چالش قرار داده‌اند، اما حتی آنان نیز به توانایی بی‌نظیر او در خلق نثر جالب توجه و شخصیت‌های ماندگار اذعان داشته‌اند.

در آخرویکرد سیاسی او چه بود و مردم عبری چه واکنشی به رویکردهای سیاسی او داشتند؟

عاموس عوز نه تنها به عنوان یک نویسنده برجسته، بلکه به عنوان روشنفکری فعال و صریح الهجه در عرصه سیاست نیز شناخته می‌شد. او از همان سال‌های جوانی به جریان‌های چپ میانه رژیم اسرائیل پیوست و یکی از بنیان‌گذاران جنبش «صلح اکنون» بود. عوز باور داشت که تنها راه پایان دادن به مناقشه طولانی میان رژیم اسرائیل و فلسطینیان، پذیرش راه‌حل دو دولتی است و تداوم اشغال سرزمین‌های فلسطینی نه تنها برای فلسطینی‌ها، بلکه برای آینده رژیم اسرائیل نیز خطری جدی به شمار می‌رود و صلح حقیقی تنها از راه گفت‌وگو، مصالحه و پذیرش متقابل ممکن است. در نوشته‌ها و مصاحبه‌های خود، عوز بارها نسبت به ملی‌گرایی افراطی و سیاست‌های یک‌جانبه‌گرای دولت‌های راست‌گرای رژیم اسرائیل هشدار داده بود. او با زبانی روشن و در عین حال بی‌پرده، سیاست‌های توسعه شهرک‌سازی را نقد می‌کرد و معتقد بود که این روند، امکان دستیابی به صلح پایدار را از بین می‌برد. همین مواضع سبب شد که او نزد بسیاری از صلح‌طلبان و روشنفکران رژیم اسرائیل و نیز در میان خوانندگان بین‌المللی، چهره‌ای محبوب و الهام‌بخش باشد. واکنش جامعه رژیم اسرائیل به دیدگاه‌های سیاسی او اما دوگانه بود. از یک سو بخش بزرگی از طبقه فرهنگی و روشنفکری و بسیاری از جوانان او را تحسین می‌کردند و صدای او را نمادی از عقلانیت و اخلاق در فضای پرتنش سیاسی می‌دانستند. از سوی دیگر، گروه‌های راست‌گرا و محافظه‌کار بارها او را به «خیانت» یا «ساده‌لوحی» متهم کردند و نگاه انتقادی‌اش به دولت را برناتافتند. با این حال، حتی مخالفان سیاسی نیز توان ادبی و صداقت او را انکار نمی‌کردند. عوز تا پایان عمر خود بر مواضع ایستاد و با این موضوع‌گیری‌ها جایگاه ویژه‌ای در تاریخ فکری و سیاسی رژیم اسرائیل یافت.